

”Yleinen jättiläislakko”

Vuoden 1905 suurlakko Porin porvarislehdistössä

Otto Salo

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Historian, kulttuurin ja taiteiden tutkimuksen laitos

Humanistinen tiedekunta

Turun yliopisto

Tammikuu 2025

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu

Turnitin OriginalityCheck -järjestelmällä

Kandidaatintutkielma

Historian ja arkeologian tutkinto-ohjelma, historia

Otto Salo

”Yleinen jättiläislakko” – Vuoden 1905 suurlakko Porin porvarislehdistössä

Sivumäärät: 28 s.

Tutkielmassani käsittelen miten vuoden 1905 suurlakon taustasta, kulusta ja perinnöstä kirjoitettiin Porin porvarislehdistössä, sekä miten lehtien mukaan suurlakko vaikutti Porin poliittisen oikeiston politiikan kehitykseen. Tutkielman artikkelit alkavat 22.1.1905 Venäjän valtakunnan laajan lakkoliikkeen käynnistämästä Pietarin verisunnuntaista ja päättyvät eduskuntauudistuksen vahvistamiseen 20.7.1906. Alkuperäislähteenäni ovat suurlakon ajan kolme Porissa julkaistua sanomalehteä; *Satakunta*, *Kansalainen* ja *Björneborgs Tidning* (B.T), mitkä vastaavasti edustavat suomettarelaista, nuorsuomalaista ja ruotsinmielistä näkökulmaa. Tutkin näiden porvarillisten lehtien kautta suurlakkoa poliittisen oikeiston näkökulmasta.

Perehdyn sanomalehtien luomaan mielikuvaan suurlakon tapahtumista ja Porin seudun politiikan kehityksestä vertailemalla lehtien tekstejä ja tarkastelemalla niiden sisältöä lähiluvun sekä kielellisen analyysin avulla. Kontekstoin alkuperäisaineistoni aikakauden lehdistön käytänteisiin, suurlakon ajan Porin sekä suuriruhtinaskunnan politiikkaan tutkimuskirjallisuuden kautta. Tutkimukseni käsiteltävän aikakauden aikana Suomen varhaisten puolueiden suhteet toisiinsa muuttuivat suuresti valtion siirtyessä säätyjaosta luokkayhteiskuntaan. Näin on olennaista myös tutkia, miten Porin porvarislehtien sanoma erosi puolueista, joiden äänitorvina ne toimivat. Tämän eron tarkastelemassa viittaan puoluehistoriaan keskittyvään tutkimuskirjallisuuteen.

Tutkimustuloksena lakkoliikkeen leviäminen Suomeen ja lopulta Poriin tuli kaupungin porvarislehdistön mukaan yllätyksenä. Porilainen lehdistö näki kaupungin suurlakkoviikon myös yksimielisesti, pitäen sitä kaupunkilaisia yhdistävänä historiallisena tapahtumana. Porvarislehdistölle merkittävää oli varsinkin kaupungin lakkoliikkeen hyvä järjestys ja yksimielisyys. Suurlakon jälkeisellä viikolla Satakunta varoitteli artikkeleissaan työväen vallankumouksellisuudesta suomettarelaisen linjan mukaisesti viittaamalla Helsingin lakon tapahtumiin, kun taas perustuslailliset *Kansalainen* ja B.T teksteissään kokivat suurlakon mahtavana väkivallattomana vallankumouksena.

Suurlakon jälkeen Porin oikeisto jakautui. Kielikysymys nousi taas aiheelliseksi ja kaupungin suomalaisen enemmistön lehdistö ryhtyi kiistaan ruotsinkielisen eliitin B.T:n kanssa. Samalla

kaupungin nuor- ja vanhasuomalaiset lehdet kävivät vaalitaistelua keskenään. Suurlakko vaikutti Porin oikeiston näkemyksiin myös työväenliikkeestä. Suurlakon jälkeen porvarislehdistö suhtautui sosialidemokraattien johtoon negatiivisesti puolueen polarisoivien agitaattoreiden ja lakkouhkauksien vuoksi. Paikalliseen työväkeen Porin porvarislehdistö puolestaan suhtautui teksteissään neutraalisti ryhtymättä kunnan vaalitaisteluun. Työväenliikkeen suosio ei ollut tullut vielä lehtien porvarillisille puolueille selväksi ja Porin hajanainen oikeisto oli vasemiston sijaan keskittynyt vaalitaisteluun vanhoja kilpailijoitaan vastaan, jotka olivat muut porvarilliset ryhmittymät.

Avainsanat: Pori, suurlakko, sanomalehdet, aatehistoria, paikallishistoria

Sisällysluettelo

1	Johdanto	5
1.1	Tutkimuskysymys ja rajaus	5
1.2	Aineisto ja aikaisempi tutkimus	6
1.3	Sanomalehdet alkuperäisaineistona	8
2	Suuriruhtinaanmaa vuonna 1905	10
2.1	Suomalainen politiikka	10
2.2	Pori ja sen lehdistö	11
3	Verisunnuntaista suurlakon voittoon	13
3.1	Lakkomelskeet Pietarissa	13
3.2	Kansallinen lakkoviikko	15
3.3	Porin lakkoliike ja suuriruhtinaskunta	17
4	Säätyvaltiopäivistä eduskuntavaaleihin	19
4.1	Oikeistopuolueet käännekohtassa	19
4.2	Rauhallinen vallankumous	21
4.3	Kiihottunut työväenliike	23
5	Yhteenveto	25
	Lähteet	27

1 Johdanto

1.1 Tutkimuskysymys ja rajaus

”Lakkomelskeet Moskovassa”¹, ”Suurlakkokomitean julistus Porissa”², ”Tyrannia vapauden aamunkoitossa”³; kandidaatintutkielmassani käsittelen, millaisen kuvan porilainen lehdistö loi vuoden 1905 Suomen Suurlakon taustasta, kulusta ja sen perinnöstä. Alkuperäislähteenä käytän tutkielmassani aikakauden Porissa julkaistua lehdistöä, joka suurlakon aikana koostui kolmesta porvarillisesta lehdestä.⁴ Päättökysymykseni lisäksi tarkastelen, miten suurlakko vaikutti Porin politiikan kehitykseen kaupungin oikeistolaisen lehdistön näkökulmasta

Tutkielmani aikarajaus alkaa Pietarin verisunnuntaista ja päättyy Suomen suuriruhtinaskunnan eduskuntauudistuksen vahvistamiseen. Sunnuntaina 22.1.1905 asevoimin pysäytetty Pietarin suuri mielenosoitus merkitsi Venäjän valtakunnan alamaisten luottamuksen menetystä keisariin. Verisunnuntai käynnisti keisarikunnan laajuisen lakkoliikkeen,⁵ joka loka-marraskuun vaihteessa kurottui Suomeen asti. Puolitoista vuotta myöhemmin 20.7.1906 tsaarin vahvistama uusi Suomen valtiopäiväjärjestys todensi keisarivallan häviön suomalaiselle lakkoliikkeelle, suunnaten maan poliittisen järjestelmän suuriruhtinaan yksinvaltiudesta kohti Suomen modernia demokratiaa.⁶ Samalla eduskuntauudistus mullisti Suomen poliittista keskustelua, muuttaen suuriruhtinaskunnan poliittiset toimijat löyhistä poliittisista ryhmistä moderneiksi parlamentaarisiksi puolueiksi ja maan luokkayhteiskunnaksi.⁷

Tutkielmassa hyödyntämieni sanomalehtien julkaisupaikka Pori tarjoaa uudenlaisen näkökulman suurlakon tutkimiseen. Vuonna 1905 rannikkokaupunkia ympäröi perinteinen talonpoikaisseutu. Satakunnan väestökeskus, Pori, ei ollut Suomen hallinnollinen pääkaupunki kuten Helsinki tai suuriruhtinaskunnan teollinen pääkaupunki kuten Tampere. Pori oli verrattain pieni väestöltään ja teollisuudeltaan. Poria ympäröivä harvaan asutettu maaseutu oli osoittautunut poliittisesti passiiviseksi venäläistämisyksinä.⁸ Lähes 40 000 satakuntalaista oli

¹ Lakkomelskeet Moskovassa, Satakunta 17.10.1905.

² Suurlakkokomitean julistus Porissa, Kansalainen 6.11.1905.

³ Öfvervåld uti frihetens morgongryning. Björneborgs Tidning 28.11.1905.

⁴ Porin ensimmäinen vasemmistolainen sanomalehti, *Sosialidemokraatti*, julkaistiin vasta puoli vuotta suurlakon jälkeen. Salmenperä 2003, 131.

⁵ Tikka 2009, 49.

⁶ Tikka 2009, 268.

⁷ Tikka 2009, 272.

⁸ Tutkielmassa venäläistämisyksinä ja -toimilla viitataan suuriruhtinaskunnan hallinnon Suomessa toteuttamaan yhtenäistämispolitiikkaan 1899–1905, joka tunnetaan suomalaisessa historiankirjoituksessa myös ensimmäisenä sortokautena.

allekirjoittanut vuoden 1899 adressin,⁹ mutta kutsuntalakkoihin osallistuminen sen sijaan oli jäänyt alhaiseksi.¹⁰ Satakunnan maaseudun talonpojat olivat arvoiltaan lähimpänä perinteistä vanhasuomalaista puoluetta,¹¹ kun taas torpparit samaistuivat eniten sosiaalidemokraattien sanoman kanssa.¹²

Satakunnan poliittisesti passiivisesta maaseudusta huolimatta itse Porin kaupungista löytyi aktiivista liikehdintää. Satakunnasta parhaiten vuoden 1904 kutsuntalakot olivat onnistuneet Porissa, jossa suurimpana syynä menestykseen oli venäläistämistoimienvastaisen kagaalin¹³ piirikeskuksen sijainti itse kaupungissa.¹⁴ Porissa asui nuorsuomalaisen porvariston lisäksi ruotsinkielinen vähemmistö, joka puolusti vaikutusvaltaista asemaansa sekä nuorsuomalaisten taivoin kampanjoi kielensä aseman puolesta venäläistämistoimia vastaan.

Porvariston lisäksi Porin työväestö oli kasvussa kaupungin teollistuttua 1800-luvun lopulla. Suurin osa Porin työläisistä työskenteli saha- ja vaateollisuudessa,¹⁵ mutta Porin suurlakon tapahtumien kehitykselle oli kuitenkin olennaisinta rautatien rakentaminen kaupunkiin vuonna 1895. Vaikka kaupunkiin ei perustettu omaa työväenlehteä kuin vasta puoli vuotta suurlakon jälkeen,¹⁶ Pori pysyi ratainfrastruktuurin ja lennätinlinjojen kautta tiukassa yhteydessä Tampereen ja Helsingin tapahtumiin. Kolme päivää suurlakon aloittamisen jälkeen Porin lakkajuna saapui Helsinkiin mukanaan Tampereen sekä Porin lakkokomiteat ja punainen julistus.¹⁷ Kuten Suomen suurlakko oli osa Venäjän valtakunnan laajaa lakkoliikettä, Pori oli osa Tampereen ja Helsingin lakkorintamaa.

1.2 Aineisto ja aikaisempi tutkimus

Tutkielmani alkuperäisaineistona ovat kolme Porissa julkaistua sanomalehteä: *Satakunta*, *Björneborgs Tidning* (B.T.) ja *Kansalainen*. Sanomalehtien laajasta aineistosta olen nostanut tutkielmalle relevantteja artikkeleita käyttämällä tapahtumiin, lehtiin ja aatteisiin liittyviä

⁹ Vuoden 1899 ”Suuri adressi” oli Suomessa kerätty kansalaisadressi, joka toimi vastalauseena keisarin ”helmikuun manifestille”. Manifestin säädökset, kuten suuriruhtinaskunnan oman armeijan lakkauttaminen, nähtiin kaivattavan Suomen autonomiaa.

¹⁰ Haapala 2006, 323–325.

¹¹ Haapala 2006, 322.

¹² Haapala 2006, 332–335.

¹³ Kagaali, tarkoittaen venäjäksi salaliittoa, oli vuonna 1901 venäläistämistoimia vastaa perustettu suomalainen vastarintaorganisaatio. Kagaalia varten muodostettiin piirikeskuksia, jotka huolehtivat alueen vastarintatyöstä, kuten kehottamalla paikallisia kutsuntalakkoihin. Haapala 2006, 324.

¹⁴ Haapala 2006, 324.

¹⁵ Saarinen 1972, 373.

¹⁶ Salmenperä 2003, 131.

¹⁷ Punainen julistus oli Tampereen lakkokomitean vallankumouksellinen julistus, joka asetti suurlakon vaatimuksiksi yleisen ja yhtäläiseen äänioikeuden. Haapala 2008, 32.

hakusanoja, kuten ”mielenosoitus”, ”Kansalainen”, ”nuorsuomalainen”, sekä aihekohtaisesti rajaamalla lehtien julkaisupäivämääriä. Vertailemalla näitä artikkeleita, rakennan lehtien luoman mielikuvan suurlakon taustasta, kulusta ja perinnöstä lähilukemisen sekä kielellisen analyysin kautta. Vastatakseni kysymykseen, miten Porin politiikan kehitys ilmeni lehdissä, tarkastelen, miten lehdet ovat kirjoittaneet toisista lehdistä sekä aatteista ja puolueista, jonka paikallisia edustajia ne olivat. Tutkiakseni syvemmin paikallispolitiikan kehitystä vertailen myös, kuinka suurissa määrin sanomalehtien viestit seurasivat niiden edustamien puolueiden näkemyksiä. Aikakauden puolueiden politiikan kehityksen avaamisessa ja paikallispolitiikan liittämässä koko maan mittakaavaan olen viitannut tutkimuskirjallisuuteen, kuten Vesa Varesin, Hannu Salokorven, Päiviö Tommilan ja Osmo Jussilan teoksiin.

Porilaisten sanomalehtien analysoinnin tueksi olen perehtynyt niiden historiaan hyödyntämällä Eino Salmenperän teoksia *Sata vuotta satakuntalaista sanomalehteä: Satakunta 1873–1917*, *Satakunnan sanomat 1907–1917*, *Satakunnan kansa 1918–1972* (1972) sekä *Satakunnan kansa ja sen edeltäjät 1873–2003* (2003). Salmenperän teokset keskittyvät lehdistä suosituimman *Satakunta*-lehden historiaan, mutta sisältävät myös lukuja muista suurlakon ajan porilaisista lehdistä. Björneborgs Tidningistä olen löytänyt tietoa Riina Haanpään ja Outi Tuomi-Nikulan kirjoittamasta kaupungin kielivähemmistön lehdistöstä ja politiikasta kertovasta teoksesta. Verrattuna Satakuntaan, B.T:n ja varsinkin lyhytikäisemmän Kansalaisen tutkimus on ollut vähäistä, todennäköisesti johtuen lehtien lyhyemmästä julkaisuajasta ja alhaisemmasta suosiosta verrattuna Satakuntaan.¹⁸ Varmistaakseni, ettei Satakunta-lehden näkökulma ylikorostu tutkimuksessa sen suurlakon ajan kilpailijoiden kustannuksella, olen hakenut lisätietoa Porin sanomalehtien historiasta *Suomen sanomalehdistön historia* -tutkimusprojektista. Kyseisen tutkimusprojektin kautta olen myös perehtynyt suurlakon ajan suomalaisen lehdistön käytänteisiin ja yhteiseen historiaan.

Porin lakko esiintyy tutkimuskirjallisuudessa kahdenlaisessa kontekstissa. Ensimmäisenä, Porin tai Satakunnan historiaa käsittelevissä tutkimuksissa, joissa Porin lakon taustasta ja kulusta kirjoitetaan tapahtumana osana alueen historiaa. Tutkielmassani olen hyödyntänyt Pertti Haapalan kirjasarjan osaa *Satakunnan historia. 7, Nouseva maakunta: 1870–1939* (2006) sekä Juhani Saarisen kirjaa *Porin Historia III* (1972). Näissä maakunta- ja kaupunkihistoriateoksissa suurlakon alueellinen merkitys sekä omalaatuisuus voivat hukkua laajaan tutkimusaiheeseen.

¹⁸ Lehtien ilmestymisvuodet: Satakunta 1873–, v. 2024 eteenpäin nimellä ”Satakunnan Kansa Länsi-Suomi”. Tommila 1988, 240. Kansalainen 1896–1912. Tommila 1988, 260. B.T 1873–1965 Tommila 1988, 251.

Toisena, Porin lakko mainitaan Suomen suurlakkoa tutkivissa teoksissa, joissa Pori esiintyy valtakunnallisessa kontekstissa, merkiten lakkoliikkeen laajuutta. Tutkielmassani viittaa Marko Tikan kirjaan *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen-suuri lakko 1905* (2009) ja Pertti Haapalan teokseen *Kansa kaikkivaltias: Suurlakko Suomessa 1905* (2008). Tikan ja Haapalan tutkimuksissa Porin lakko voidaan jättää suurlakon päänäyttämöiden, Helsingin ja Tampereen varjoon, keskittymättä Porin lakon paikallisiin taustatekijöihin ja seurauksiin. Syynä Porin lakon yksityiskohtaisen tutkimuksen vähäisyydelle on suurlakon jääminen paikallishistoriassa dramaattisempien tapahtumien kuten sisällissodan Satakunnan rintaman taakse ja valtakunnallisella mittakaavalla suurempien kaupunkien varjoon.

1.3 Sanomalehdet alkuperäisaineistona

Vuonna 1905 Suomen sanomalehdistön käytännöt erosivat paljon 2000-luvusta. Puolueettoisuuden sijaan lehdistö näki itsensä ”sananviejänä”. Esimerkiksi ensimmäisessä numerossaan porilainen Kansalainen kuvaili itseään ”kansallismielisenä”, ”kannattaen aatetta, että suomen kielen tulee kohota koko kansamme yhteiseksi kansalliskieleksi”.¹⁹ Sanomalehtien omistajat ja kirjoittajat olivat usein poliittisesti aktiivista sivistyneistöä, jotka halusivat tuoda esiin omat mielipiteensä kirjoituksissaan. Vaikka vuonna 1905 Suomen poliittiset puolueet eivät vielä olleet tarpeeksi järjestäytyneitä taikka vaikutusvaltaisia ottaakseen sanomalehtiä suoraan haltuunsa, suuri osa Suomen lehdistöstä oli yhteisten aatteiden lisäksi tiukasti yhteydessä poliittisiin ryhmittymiin taloudellisesti.²⁰ Levikkinsä ylläpitämiseksi sanomalehtien täytyi usein ajaa eteenpäin lukijoidensa näkemyksiä.

Vuoden 1905 sanomalehtien artikkelien totuudenmukaisuus vaihteli puolueellisuuden lisäksi myös aikakauden lehdistön muiden käytäntöjen vuoksi. Sanomalehdille oli tyypillistä lainata tai suoraan plagioida muiden lehtien artikkeleita ilman tarkempaa faktojen tarkistusta. Tieto oli vaillinaista aikakauden tiedonkulun hitauden vuoksi ja lehden toimitus vaati nopeutta. Tämän lisäksi aikakauden aatteiden mukaan lehdistön päätehtävä oli olla väestön valistaja, eikä niinkään puolueeton tiedonlähde.²¹

Artikkelien kirjoittajien näkemysten lisäksi myös suuriruhtinaskunnan hallinnon mielipiteet tulivat ilmi lehdistön toiminnassa. Kenraalikuvernööri Bobrikovin käynnistämät painovapauden rajoitukset olivat tiukentuneet 1800-luvun lopulta alkaen. Venäjän ja Japanin sodan

¹⁹ Tilausilmoitus. Kansalainen v. 1897. Kansalainen 22.12.1896.

²⁰ Nygård 1987, 146.

²¹ Tommila 1988, 398–399.

tuoma sotasensuuri vuonna 1904 oli voimistanut sensuuria entisestään.²² Sanomalehtien täytyi lakkauttamisen uhalla välttää hallinnolle poliittisesti negatiivisten tekstien kirjoittaminen. Asetukset lisäsivät myös lehdistön kiireellisyyttä, kun päivän lehti täytyi viedä tarkastettavaksi ennakkosensuurin painoasiamiehelle vain muutamia tunteja ennen aamun jakelua. Suurlakon myönnytysten jälkeen lehdistön tilanne parani ennakkosensuurin lakkauttamisen jälkeen. Sensuuri ei tosin täysin poistunut suurlakon myötä. Äkillinen muutos painoasetuksiin loi epäselvän tilanteen, mikä aiheutti kiistoja voimassa olevista sensuurikäytännöistä lehdistö sekä hallinnon viranomaisten välillä.²³

²² Kerkkonen 1988, 440–441.

²³ Kerkkonen 1988, 442.

2 Suuriruhtinaanmaa vuonna 1905

2.1 Suomalainen politiikka

Suomen kaupungistumisen ja teollistumisen mullistuksen myötä suuriruhtinaanmaan vanha yhteiskuntajärjestys oli ollut murenemassa pois 1800-luvun lopulta lähtien. Yhteiskunnan muutoksen herättämät kansalaisliikkeet olivat korvaamassa säätyjakoon sekä uskontoon perustuvaa yhteiskuntajakoa varhaisella puoluepolitiikalla. Kehittyneistä poliittisista ryhmittymistä huolimatta Suomen hallinto perustui edelleen Venäjän valtakunnan yksinvaltiaaseen ja säätyvaltiopäiviin, jotka käyttivät valtaa keisarin suoman määrän mukaan. Suuriruhtinaskunnan poliitikkojen pääfoorumi oli vielä vuonna 1905 aatelin, papiston, porvariston ja talonpojiston edustajien valtiopäivät.²⁴

Suomen politiikan pitkäaikaisin johtava ryhmittymä oli Suomalaisen puolueen vanhasuomalaiset eli suomettarelaiset. Suomettarelaiden politiikka juontii juurensa aggressiiviseen kampanjointiin suomen kielen aseman puolesta ruotsalaisuusliikettä vastaan, minkä kautta puolue oli alun perin saavuttanut suosiota suuriruhtinaanmaan suomenkielisen väestön keskuudessa.²⁵ Helmikuun manifestin myötä Suomalaisen puolueen pääkysymykseksi muodostui kuitenkin Venäjän valtakunnan yhtenäistämispolitiikka. Suomettarelaiset pyrkivät pitämään kiinni suuriruhtinaskunnan hallinnosta myötäilemällä emämaan politiikalle. Tämän kautta kansallinen yhtenäisyys voitaisiin säilyttää ja palauttaa aikaisempi autonominen asia tilanteen helpotettua.²⁶ Suopeiden emämaasuhteiden ansiosta suomettarelaiset pitivät hallussaan senaattia ja hallinnon virkoja, kun taas suuriruhtinaanmaan alamaisten keskuudessa puolueen kannatus oli kääntymässä kilpailijoille.

Suomalainen puolue ei ollut astunut maltillisen myöntöväisyysspolitiikan tielle ilman erimielisyyksiä. Vuonna 1899 Suomalaisesta puolueesta eronneiden nuorsuomalaisten keskeisin poliittinen tehtävä oli suuriruhtinaanmaan autonomian palauttaminen yhtenäistämispolitiikan aktiivisella vastustamisella. Nuorsuomalaisten tueksi tuli suomettarelaiden vanha vihollinen: ruotsinmielinen ryhmittymä, joka pyrki puolustamaan ruotsinkielisen porvariston sekä aatelin kieltä ja yhteiskunnallisesti vaikuttavaa asemaan, kuin myös koko Suomen suuriruhtinaskunnan autonomiaa, kuten nuorsuomalaiset. Tämä yhteisymmärrys ”laillisten olojen

²⁴ Tikka 2009, 20.

²⁵ Salokorpi 1988, 50–55.

²⁶ Tikka 2009, 26.

palauttamisen” tärkeydestä kulminoitui vuoden 1904 säätyvaltiopäivävaaleihin, joissa nuorsuomalaisten ja ruotsinmielisten ”perustuslaillinen liittouma” saavutti enemmistön porvarissäädyssä. Yhdessä uuden porvarisenemmistön ja ruotsinmielisten hallitseman aatelissäädyn kautta perustuslailliset pystyivät hallitsemaan lainsäädäntöä, lukuun ottamatta keisarin veto-oikeutta.²⁷

Säätyvaltiopäivien ulkopuolella oli työväenliike, jonka pääintresseinä oli köyhälistön olojen parantaminen eduskuntaudistuksen sekä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden kautta. Valta-osa suomettarelaisista, nuorsuomalaisista kuin myös ruotsinmielisistä jakoi nämä demokraattiset näkemykset, tosin kamarijärjestelmä sekä äänioikeuden laajuus aiheuttivat puolueiden sisällä silti harkintaa. Perustuslaillisten aktivismi levisi joka tapauksessa porvariston taloudellisen tuen kautta työväen keskuuteen. Suurlakkoa edeltäneet keisarin keskushallintoon kohdistetut terroriteot olivat usein porvariston aktivistien rahoittamia ja työläisaktivistien toteuttamia.²⁸ Porvariston suopea suhtautuminen työväkeen kuten nuorsuomalaisten wrightiläisuus kuitenkin heikkeni sitä mukaan, kun työväenliike voimistui.²⁹

2.2 Pori ja sen lehdistö

Porin politiikka heijasti suuriruhtinaskunnan politiikkaa, ja kaupungin poliittisesti aktiivinen lehdistö peilasi alueensa poliittisia ryhmittymiä. Vuonna 1905 Porin politiikan vallassa oli ruotsinkielinen porvaristo, joka vähemmistöasemastaan huolimatta edusti kaupunkia säätyvaltiopäivillä taloudellisen vahvuutensa kautta. Kaupungin johdossa oli suomettarelainen porimestari, joka toi vanhasuomalaisten valtaa maaseudulta kaupunkiin. Poria ympäröivän maaseudun säätyedustajia olivat suomettarelaiset talonpojat ja ruotsinkielinen aatelin.³⁰ Täysin ilman säätyedustajia olivat nuorsuomalaiset, joka pääosin koostui suomenkielisistä porvarisaktivisteista. Yhteistyötä Porin nuorsuomalaisten ja ruotsinmielisten välillä hankaloitti ruotsinkielisen porvariston ylivalta. Kielivähemmistön taloudellisesti ja yhteiskunnallisesti vaikuttavaa asemaa suhteessa sen kokoon kyseenalaistettiin sekä suomettarelaisessa että nuorsuomalaisessa lehdistössä. Nuorsuomalaiset tukeutuivat toimintaan kagaalissa, jossa he toimivat yhteistyössä Porin työväenliikkeen kanssa, joka oli saanut alkunsa kaupungin

²⁷ Haapala 2008, 17.

²⁸ Haapala 2008, 17.

²⁹ Tikka 2006, 28.

³⁰ Vuoden 1904 säätyvaltiopäivillä Poria edusti 3 porvarissäädyn ja 2 aatelissäädyn valtiopäivämiestä. Porin seutukunnan maaseutua edusti 1 talonpojiston ja 1 pappissäädyn valtiomies. Haapala 2006, 319.

wrightiläisporvarien kautta.³¹ Työväki ei ollut vielä ennen suurlakkoa täysivoimaisesti järjestäytynyt Porissa, mikä ilmeni sen oman paikallisen työväenlehden puuttumisella.

Levikiltään suurin Porissa painettu sanomalehti vuonna 1905 oli vuonna 1873 perustettu *Satakunta*.³² Vanhasuomalainen Satakunta-lehti oli alkujaan perustettu suomenkieliseksi vaihtoehdoksi *Björneborgs Tidning* -lehdelle, joka pienestä lukijamäärästään huolimatta³³ pysyi Satakunnan kovana kilpailijana ja svekomaanien perustuslaillisenä äänenkuuluttajana Porin ruotsinkielisen porvariston vahvan taloudellisen tuen ansiosta.³⁴ *Björneborgs Tidning* perustettiin vuonna 1873, mutta lyhytikäisiä ruotsinkielisiä sanomalehtiä oli julkaistu Porissa jo 20 vuotta ennen Satakunnan perustamista.³⁵ Porin lehdistä nuorimpana lehtenä oli vuonna 1896 jakeiluun tullut *Kansalainen*, joka erottautui Satakunnan suometarlaisuudesta nuorsuomalaisilla arvoillaan.³⁶ Lehdistä nuorin oli myös taloudellisesti heikoin. *Kansalainen* oli liian radikaalia luettavaa kyetäkseen korvaamaan Satakunta-lehden maakunnan vanhoillisen maaseutuyhteisön päälehtenä³⁷ ja samalla ei myöskään tarpeeksi innokas toimituksessaan saadakseen kagaalin nuorsuomalaisten täyden tuen.³⁸

Porin lehdistö oli vuorovaikutuksessa itse rannikkokaupungin kuin laajan suuriruhtinaskunnan kehitykseen. Myös Pori oli sanomalehtineen jakautunut perustuslaillisiin ja myöntövyölynsinjaisiin. Autonomiakysymyksen lisäksi kielikiista näkyi vielä vuoden 1905 lehdistössä. Lehdet kirjoittivat suoraan vastapuolenkielisille lehdille osoitettuja artikkeleita ja toivat aktiivisesti esiin suomen tai ruotsin kielen merkitystä retoriikassaan. Porissa kielikysymys edelleen hankaloitti paikallisten nuorsuomalaisten ja ruotsinmielisten yhteistyötä, mikä suurlakon lähestyessäkin ilmeni lokakuun B.T:n ja *Kansalaisen* välisessä väittelyssä.³⁹ Perustuslaillisten keskinäinen hajanaisuus puolestaan loi turvaa Satakunnan maaseutua hallitsevien suomettarelaisten asemalle.

³¹ Wrightiläisyys oli 1800-luvun lopulla käynnistynyt työväenliike, minkä mukaan työväen oloja piti pyrkiä parantamaan sosiaalipoliittisin ratkaisuin yhteistyössä työnantajan kanssa, samalla estäen työväen radikalisoituminen. Vuonna 1887 Porissa perustetun Satakunnan ensimmäisen työväenyhdistyksen tavoin wrightiläiset työväenliikkeet olivat usein porvariston johtamia. Vuoteen 1903 mennessä kaikki Porin työväenyhdistyksien johtoasemat olivat tulleet työväen valtaamiksi. Haapala 2006, 316–317.

³² Tommila 1977, 34.

³³ B.T:n vuosittainen levikki vuonna 1900 oli 600. Tommila 1977, 23.

³⁴ Kerkkonen 1988, 487.

³⁵ Salmenperä 2003, 9.

³⁶ Kerkkonen 1988, 469.

³⁷ Satakunnan vuosittainen levikki vuonna 1900 oli 5800. Tommila 1977, 34. *Kansalaisen* vuosittainen levikki vuonna 1900 oli 3530. Tommila 1977, 23.

³⁸ Salmenperä 2003, 121–122.

³⁹ Liittoutumisia Porissa omaksi ja kunnan hyväksi. *Kansalainen* 6.10.1905. *Allianser*. *Björneborgs Tidning* 7.10.1905.

3 Verisunnuntaista suurlakon voittoon

3.1 Lakkomelskeet Pietarissa

Sunnuntaina 22.1.1905 Venäjän keisarillisen armeijan sotilaat marssivat Pietarin keskustaan ja avasivat tulen tuhansia mielenosoittajia kohti. Pietarin tehdastyöliiton lakkoilijoiden aiheet toimittaa keisarille vaatimukset valtiollisista ja yhteiskunnallisista reformeista rauhanomaisesti päätyivät traagisesti yli sadan hengen kuolemaan ja kolmeensataan haavoittumiseen.⁴⁰

Verisunnuntaiksi myöhemmin leimattu kohtaous johti nopeasti Venäjän keisarin luottamuksen katoamiseen valtakunnan väestön keskuudessa ja käynnisti suurlakon tapahtumasarjan.⁴¹

Porin lehdistön artikkelit verisunnuntaista ja niistä seuranneista lakoista seurasivat suuriruhtinaskunnassa vallitsevaa myöntäväisyyslinjaa. Kaikki porilaiset lehdet, B.T., Satakunta ja Kansalainen, julkaisivat uudelleen verisunnuntaista samat pietarilaiset artikkelit minimaalisin muutoksin täyttäen lähes kokonaisen aukeaman jokaisesta lehdestä. Teksteissä tapahtuma selitettiin perinpohjaisesti, korostaen varsinkin väkijoukon levottomuutta, jota pahensi sanomissa liikkeen johtajaksi sekä tapahtuman syntipukiksi leimattu pappi Gapon.⁴² Porilaisen lehdistön välittämän kuvan mukaan venäläisen sotaväen oli traagisesti pakko vastata tulella.

Porilaisten sanomalehtien raporttien tyyli verisunnuntain tapahtumista oli tyypillistä venäläistämiskauden lehdistölle. Venäjän-Japanin sodan tuoma tiukka sotasensuuri oli selvästi läsnä valtakunnan lehdistössä, joka oli jo ennestään tottunut keisarivallan tiukkoihin lehdistösääntönsäin.⁴³ Venäjää koskevissa uutisissa Porin lehdet välittivät eteenpäin käännettyjä Venäjältä peräisin olevia artikkeleita, jotka alkuperänsä vuoksi usein olivat yhä tarkemmin painohallituksen tarkkailun alla. Käytännössä, mitä pidempi ja yksityiskohtaisempi artikkeli oli, sitä enemmän se tuki keisarin hallintoa kirjoitustyyliensä, kuten porilaisen lehdistön julkaisemat kirjoitukset verisunnuntaista. Lyhyet, usein vain pari virkettä pitkät maininnat lakoista Venäjällä puolestaan olivat objektiivisempia, tosin mainiten yleensä vain tapahtumapaikan ja mahdollisen lakkoon osallistuvan ammattikunnan.

⁴⁰ Tikka 2009, 48.

⁴¹ Tikka 2009, 49.

⁴² Työlakoiilla vallankumouksellinen luonne. Satakunta 24.1.1905. Suuria levottomuuksia Pietarissa. — Vallankumouksellista kiihotusta. Kansalainen 25.1.1905. Till revolutionära oroligheter har storsträjken i Petersburg öfvergätt. Björneborgs Tidning 24.1.1905.

⁴³ Tommila 1988, 440–441.

Porin kaikki sanomalehdet välittivät aktiivisesti tietoa uusista lakoista keisarikunnassa. Porilaiset pystyivätkin seuraamaan lakkojen leviämistä paikallisen lehdistön tilanpäivityksillä, mitkä pääosin luettelivat eri kaupunkien yhdistysten ryhtymistä lakkoon. Yhdistynyttä lakkorintamaa lehdistössä ei suoranaisesti mainittu, mutta tekstit lakkojen laajenemisesta ja organisoimisesta erinäisten ammattiliittojen alle toi ilmi ”jättiläislakon”⁴⁴ kehittyvän järjestäytymisen.

Venäjän lakkojen vaikutuksia kuvailtiin Porin lehdistössä negatiivisena: Lakot toivat kaaosta ja aiheuttivat kuolonuhreja. Usein kuolemiin mainittiin olevan osallisena Venäjän sotaväki, jonka lehdissä selvästi selitettiin yrittävän suojella Venäjää väkivaltaiselta anarkialta. Esimerkkinä lakkojen traagisesta raportoinnista oli lokakuun 30. päivänä Kansalaisen uudelleenjulkaisemat pietarilaiset artikkelit, jotka kuvailivat kuinka ”kapinan liike leviää Venäjällä kuin hävittävä tuli”. Artikkelin lakkoliikkeen selostamisen Kansalainen lopetti sanoilla: ”Jumala siunatkoon Venäjää.” Pahaenteisiä lakkoja kuvailevan lehtinumeron samalla sivulla mainittiin, kuinka Suomen valtakunnanlakikomitean jäsenet ”joka päivä pelkäsivät kuulevansa, että Suomenkin asema vedettäisiin lakkoon mukaan”.⁴⁵ Jakamalla artikkeleillaan ja selostuksillaan porilainen lehdistö oli keisarikunnan hallinnolle uskollisten sanomalehtien kanssa mukana luomassa mielikuvaa lakkoliikkeestä valtakunnallisena tragediana.

Kaupungin lehdistön julkaisuissa ei tule ilmi, osasivatko porilaiset lehtimiehet odottaa lakkoliikkeen leviämistä Suomeen. Kun nuorsuomalainen Kansalainen julkaisi lokakuussa huolestuneen selostuksensa Venäjän kapinaliikkeen leviämisestä Suomeen, Suomen suurlakko oli jo alkamassa Helsingin ja Tampereen mielenosoituksilla. Seuraavana päivänä Porin kaupunkikin yhtyi lakkoon. B.T. kuvaili lakon jälkeisessä julkaisussaan lakkoa edeltäneitä tunnelmia sanoilla ”harva saattoi jo silloin aavistaa”.⁴⁶ Kaupungin perustuslaillisten tavoin Satakunta jakoi 31. lokakuuta ilmoituksia suomalaisista mielenosoituksista⁴⁷ ja keisarin lokakuun manifestista⁴⁸, lakon jälkeisessä numerossa viitaten lokakuun lopun artikkeleihin seuraavalla virkkeellä: ”Emme uskoneet, että silloin alkanut liike saisi niin suurenmoisen leiman.”⁴⁹

⁴⁴ Kansalaiset! Kansalainen 6.11.1905.

⁴⁵ Sanomalehtien lausuntoja. Kansalainen 30.10.1905.

⁴⁶ Från staden och omnäiden. — Frihet och laglig ordning. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

⁴⁷ Työväen kokous Helsingissä. Satakunta 31.10.1905. Rautatieliikenne keskeytetty. Satakunta 31.10.1905. Viipurissa Mielenosoituksia. Satakunta 31.10.1905.

⁴⁸ Kaikkein korkein manifesti. Satakunta 31.10.1905.

⁴⁹ Viikon tapahtumat Porissa. Satakunta 7.11.1905.

Vaikka Porin lehdistö seurasi Venäjän lakkoja aktiivisesti, porilaiset sanomalehdet eivät antaneet olettaa lakkoliikkeen leviävän Suomeen. Sensuurin uhka kehotti ankarasti porilaisia lehtimiehiä pitämään spekuloinnit itsellään. Samalla, oli mahdollista, etteivät porilaiset lehdet oikeasti olettaneet lakon leviämistä suuriruhtinaskuntaan. Lehdet myönsivät suoraan lakkoviiikon jälkeen Suomen suurlakon tulleen yllätyksenä, hetkenä, jolloin aikaisemmalla tiedolla leveys olisi voinut tuoda esille ihailtavaa vaikutusvaltaa. Aktiivisesta kagaalista huolimatta⁵⁰ Porin lehdistön kirjoituksissa ei tule ilmi, että porilaiset olisivat osanneet olettaa kaupungin tempaavan mukaan valtakunnallisen lakon pyörteisiin, ennen kuin sen saapuminen oli vain muutaman päivän päässä.

3.2 Kansallinen lakkoviikko

Marraskuun 6. ja 7. päivänä Porin lehtimiehet kiirehtivät julkaisemaan ensimmäiset lakon jälkeiset numeronsa, nyt ilman tarkastuskäyntiä painohallituksen konttorilla. Kaupungin sanomalehdet olivat myös olleet lakossa ja ryhtyivätkin kiireellä kokoamaan päivän numeroon omat näkemyksensä Porin lakkoviikon tapahtumien merkityksestä. Kansalaisen lakkoviikkoa referoivat aukeamat tiivistyivät seuraaviin sanoihin: ”Kansalaiset! Pää pystyyn vaan! Ei oikeaan, ei vasempaan, vaan eteen eestä Suomenmaan!”⁵¹ Porin Kansalainen näki suurlakon Suomen kansan yhteisenä voimannäyttönä suuriruhtinaskunnan muiden nuorsuomalaisten taivoin.⁵² Seuraavassa numerossaan 10.11. Kansalainen analysoi suurlakon merkitystä Suomen puoluepolitiikalle. Lehden mukaan sen lisäksi, että suomettarelaiset joutuisivat siirtymään perustuslaillisten puolueiden tieltä, myös perustuslaillisten vanhat keskinäiset kysymykset, kuten kielikysymys, jäisivät varjoon Suomen poliittisen järjestelmän tulevaisuuden noustessa poliittisen keskustelun pääkysymykseksi.⁵³ Kirjoittaessaan ilman huolta sensuurista, Kansalainen totesi keisarin myönnytyksistä seuranneen lehdistösensuurin heikentymisen olleen avainroolissa Suomen poliittisen keskustelun uudistamisessa.⁵⁴

Perustuslaillinen ja ruotsinmielinen B.T. yhtyi Kansalaisen näkemykseen lakkoliikkeen yhdistävästä tunnelmasta: ”Pois kaikki yksilölliset ponnistelut ja pyrkimykset — yhtenäisyys, se on se suuri voima, joka on voittanut.”⁵⁵ Suurlakon tuomista mullistuksista B.T. korosti varsinkin

⁵⁰ Haapala 2006, 327.

⁵¹ Kansalaiset! Kansalainen 6.11.1905.

⁵² Vares 2000, 80.

⁵³ Lukijalle. Kansalainen 10.11.1905.

⁵⁴ Kansalaiset! Kansalainen 6.11.1905.

⁵⁵ Från staden och omnäjdén. — Frihet och laglig ordning. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

sensuurin heikentymistä, joista he olivat ”kärsineet enemmän kuin mikään muu lehti maassa”.⁵⁶ B.T. oli joutunut alkuvuodesta jopa kolmeksi kuukaudeksi lakkautetuksi, kun taas Satakunta ja Kansalainen olivat täysin säästäneet itsensä painohallituksen nooteilta.⁵⁷ Lehtensä ensimmäisen artikkelin B.T. päätti suurilla kiitoksilla Suomen työväelle, jotka olivat ”kantaneet lakon suurimman taakan”.⁵⁸

Kun taas Kansalainen ja B.T. kirjoittivat kokonaisen aukeaman verran Porin lakkoviikkoa yksityiskohtaisesti sekä ylistävästi referoivaa tekstiä, kaupungin suomettarelaisen lehden kertomukset viime viikon tapahtumien kulusta kaupungissa jäivät suhteellisen laimeiksi. Satakunta myös tunnisti suurlakon suomalaista kansaa voimistavana ”historiallisena viikkona”⁵⁹ alkusivun artikkelissaan, mutta loppulehtensä Satakunta täytti muista kaupungin lehdistä eroten. Kaupungin lakkoviikon tunteentäyttämien tapahtumien pitkien katsausten sijaan Satakunta keskittyi keisarin kirjeiden välittämiseen selvällä ja väljällä fontilla sekä Helsingin tapahtumien, varsinkin sosialidemokraattien ja perustuslaillisten välisten erimielisyyksien selostamiseen.⁶⁰

Seuraavan numeronsa Satakunta avasi taas tekstillä suurlakon merkityksestä suuriruhtinaskunnan alamaisten yhdistäjänä: ”Synkkä, kauan raskaasti uhannut pilvi on Suomen kansan tulevaisuuden taivaalta hälvennyt.”⁶¹ Yhtä suuren tilan lehtinumerosta vei kuitenkin artikkeli, jossa Satakunta puolusti Porin pormestaria lakkokulkueen toimilta. Pääsyynä pormestarin syrjäyttämiseksi Satakunta tosin piti ruotsinmielisiä sekä hänen kimppuunsa käyvää B.T:iä, eikä niinkään muita lakkokulkueen jäseniä.⁶² Vaikka Satakunta toi esille lakkoviikon jälkeisissä teksteissään positiivisesti lakkoliikkeen saavutuksia ja merkityksiä se analysoi Porin perustuslaillisia lehtiä selvästi kriittisemmin lakkoviikon tapahtumia. Porin vanhasuomalaisen äänitorvi yhtyi Suomalaisen puolueen muiden paikallislehtien varoittaviin viesteihin.⁶³

Suurlakon voitto merkitsi suuriruhtinaskunnan vallankahvaa pitäneen vanhasuomalaisen puolueen häviötä perustuslaillisille nuorsuomalaisille ja ruotsinmielisille. Tämä kehitys tuli jo

⁵⁶ Det är fullbordadt. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

⁵⁷ Syy B.T:n kolmen kuukauden lakkautukselle oli lehden helmikuussa kirjoittama teksti, jossa se arvosteli Turun Hovioikeuden toimintaa. Tommila 1988, 513.

⁵⁸ Det är fullbordadt. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

⁵⁹ Viikon tapahtumat Porissa. Satakunta 7.11.1905.

⁶⁰ Katsaustapahtumiin Helsingissä. Satakunta 7.11.1905.

⁶¹ Kansanvaltainen ohjelma. Satakunta 9.11.1905.

⁶² Porin pormestarijuttu. Satakunta 9.11.1905.

⁶³ Salmenperä 1972, 99.

lakon aikana selväksi porilaisille suomettarelaisen pormestarin syrjäyttämällä.⁶⁴ Asemansa suojelemiseksi vanhasuomalaiselle Satakunnalle oli järkevää yrittää hillitä perustuslaillisten kasvua. Kriittisen analysoinnin teki vaikeaksi Porin lakkoilijoiden yhtenäisyys, jota perustuslailliset lehdet korostivat lakkotapahtumia kuvailevissa numeroissaan. Porissa suomenmieliset ja ruotsinmieliset perustuslailliset olivat marssineet yhdessä lakkokulkueessa. Porilaisten keskinäisen solidaarisuuden kruunasi kuitenkin perustuslaillisten yhteistyö työväen kanssa.

3.3 Porin lakkoliike ja suuriruhtinaskunta

Tapahtumien kulku Porissa lakkoviikolla oli suurena kontrastina Helsingin tilannekehitykseen, jota porilaiset innokkaasti seurasivat. Poliittiset erimielisyydet Helsingin vasemmiston ja oikeiston välillä olivat olleet lähellä koitua jopa aseelliseksi yhteenotoksi työväen kansalliskaartin ja oikeiston ylioppilaskaartin jännitteiden aikana.⁶⁵ Porin lakkoviikosta kertovissa artikkeleista ei puolestaan mainita merkittäviä erimielisyyksiä kaupungin poliittisten ryhmittymien välillä. Suurimpana ilmiönä oli suomettarelaiden puolustusväitteet Porin pormestaria kohtaan, mikä nopeasti vaimentui perustuslaillisten ja työväen vaatimusten alle.⁶⁶ Porin lakkoliike vaikutti paljolti yksimieliseltä ja hyvin järjestäytyneeltä, josta esimerkkinä B.T. piti kaupungin santarmien aseistariisumista.

Neuvottelut venäläisen virkavallan kanssa olivat pitkät, mutta niiden päätteeksi lakkokulkue laati antautumisehdot itse kaupungin poliisipäällikön toimiessa tulkkina. Innostavasta lakkohuumasta ja tilanteen ”dramaattisesta jännitteestä” huolimatta santarmipäällikön asunnon eteen kokoontunut lakkokulkue pysyi täydessä hiljaisuudessa sapelien ja revolverien luovutuksen aikana. Syynä syvään hiljaisuuteen oli santarmipäällikön sairas lapsi, jota kunnioitukseen kulkue vältti häiritseviä ääniä. Antautumisen jälkeen santarmien aseet kuljetettiin työväenyhdistyksen tiloihin, missä keskiviikkona perustettiin kansalliskaarti kaupunginvaltuuston jäsenistä.⁶⁷ Porin santarmilaitos oli kooltaan alle 10 henkeä, jolloin tuhansien porilaisten lakkokulkueen vastustaminen vaikutti musertavalta. Kohtauksessa vaikuttavinta oli silti lakkoliikkeen rauhallisuus ja järjestys, joka oli koko lakkoviikon tavoin kestänyt lehdistön mukaan Porin suuren lakon alusta loppuun.

⁶⁴ Haanpää & Tuomi-Nikula 2013, 172.

⁶⁵ Tikka 2009, 134.

⁶⁶ Från staden och omnäjdén. — Frihet och laglig ordning. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

⁶⁷ Från staden och omnäjdén. — Frihet och laglig ordning. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

Porin lakkoliikkeen yhtenäisyyttä ajoi eteenpäin sen johto. Kaupunki toimi kagaalin piirikeskuksena. Tampereen tavoin, Porin kagaalissa toimivat yhteistyössä nuorsuomalaiset ja työväestö.⁶⁸ Tekstit poliisipäällikön ja kaupunginvaltuustolaisten toiminnasta viittaavat lakkoliikkeen saaneen tukea myös Porin kaupungin avainhenkilöiltä. Perustuslaillisten ja työväestön yhteistyö yhdistettynä kagaalin vaikutusvaltaan Porin kaupungissa mahdollisti järjestäytyneet olosuhteet lakolle. Jopa maltillinen Satakunta kuvaili lakon aikana ”hyvän järjestyksen vallinneen, mikä on luettava lakkokomitean toimenpiteiden ansioksi”. Koko Pori ei tosin ollut yhtä innostunut lakosta; työväestö ilmeni kaupungin lakon energisimpänä joukkona, minkä paikallinen porvarislehdistökin totesi suoraan.⁶⁹

⁶⁸ Haapala 2006, 327.

⁶⁹ Enigheten. Björneborgs Tidning 9.11.1905.

4 Säätyvaltiopäivistä eduskuntavaaleihin

4.1 Oikeistopuolueet käännekohdassa

Suurlakon vaikutukset Suomen politiikan valtakoon tulivat nopeasti ilmi Porin lehdistölle. Suurlakon häviäjät, suomettarelaiset, ryhtyivät nopeasti muuttamaan politiikkaansa lakon päädyttyä. Suomalainen puolue oli kauan joutunut toimimaan kiusallisessa roolissa ”emämaan mielistelijänä”. Päätymisen oppositioon mahdollisti takaisinasettumisen suomenkielisen kansan taakse.⁷⁰ Satakunta ryhtyi innokkaasti toimiin maakunnan vanhasuomalaisten äänitorvena, korostaen 9. marraskuuta ”kansanvaltaista ohjelmaa”, jonka ytimessä olivat yksikamarinen eduskunta sekä yhtäläinen ja yleinen äänioikeus.⁷¹ Uusien liberaalien äänioikeusreforminäkemyksen lisäksi Satakunta teksteissään jatkoi nuorsuomalaisten ja työnväenliikkeen vallankumouskiihkon kommentointia. Pyrkiessään palata suomenkielisen kansan pääpuolueeksi, Satakunta alkoi aktiivisesti nostamaan ylös sivuun jäänyttä kielikysymystä ja hyökkäämään Porin ruotsinmielistä väestöä kohti. Satakunnan ristiriitainen retoriikka sovinnollisesta kansanvaltaisuudesta ja polarisoivat kommentit herättivät Porin muissa porvarislehdissä arvostelua. Artikkelissaan ”Mitä ’Satakunta’ toivoo?” Kansalainen kirjoitti, kuinka ”Satakunnan mielestä vain suomettarelaisien toiminta on yhteistoimintaa”.⁷²

Ruotsinmieliset olivat olleet yksi suurlakon voittajista, mutta nopeasti muuttuva poliittinen tilanne aiheutti päänsärkyä. Vanha- ja nuorsuomalaisten nopean päätöksen sijaan Ruotsalaisessa puolueessa käytiin harkittua väittelyä yksi- ja kaksikamarijärjestelmän välillä kuin myös pohdintaa itse äänioikeuden muodosta. B.T varovaisesti varoitti ”aggressiivisen” ja ”epäjohdonmukaisen” työväki- kuin maaseutuenemmistön vallan vaaroista yksikamarimaisessa järjestelmässä, jossa äänioikeus olisi yhtäläinen ja yleinen.⁷³ Eduskuntauudistus oli monimutkainen pulma varsinkin Porin pienelle, mutta vaikutusvaltaiselle suomenruotsalaiselle porvaristolle. Puolustautumisen tarve kielikysymyksessä oli kuitenkin edelleen selvää, varsinkin Satakunnan sydämistyneitä tekstejä vastaan, mitkä olivat suuri kontrasti B.T:n nokkelalle satiirille. Porin suomettarelainen lehti oli altavastaaja enemmistökielen asemastaan huolimatta

⁷⁰ Salokorpi 1988, 70. Suomalaisen puolueen sisällä oli jo keväällä 1905 keskusteltu uudesta kansanvaltaisemmasta politiikasta. Tämä alustettu työ edesauttoi suomettarelaisien politiikan muutosta. Salokorpi 1988, 62–63.

⁷¹ Kansanvaltainen ohjelma. Satakunta 9.11.1905.

⁷² Mitä ”Satakunta” toivoo? Kansalainen 27.11.1905.

⁷³ Representationsreformen. Björneborgs Tidning 16.11.1905.

alueen ruotsinkielisen eliitin poliittisen ja taloudellisen valta-aseman vuoksi ja näin pyrki korjaamaan tätä aggressiivisuudellaan.⁷⁴

Suomettarelaisten kiihkossa jää helposti varjoon, että myös Kansalainen tiedotti kielikysymyksen olevan taas ajankohtainen suurlakon päädyttyä.⁷⁵ B.T kävi Kansalaisen kanssa ankaraa sananvaihtoa kielikysymyksestä, jonka Kansalainen sanoi ”jättäneensä perustuslakitaistelun vuoksi syrjään”.⁷⁶ B.T ryhtyi kirjoittamaan artikkeleita vanha- ja nuorsuomalaisten välisestä ”viikinkien vastaisesta liitosta”, joka yhdessä satiiritekstissä sai jopa Snellmanin kääntymään haudassaan.⁷⁷ Suomettarelaisten tavoin myös Porin nuorsuomalaiset pyrkivät hyökäyksillään heikentämään ruotsinkielisen vähemmistön valta-asemaa alueella. Teksteissään Kansalainen ei kuitenkaan ollut yhtä kärkeä kuin Satakunta. Nuorsuomalainen puolue ei halunnut joutua leimatuksi ”ruotsalaisuuden puolustajana”,⁷⁸ mutta samalla se ei nähnyt tarvetta kärkeään viestimiseen liberaalin kieliohjelmansa vuoksi.⁷⁹

Suurlakon voiton ja suomettarelaisten häviön energisoimat nuorsuomalaiset pyrkivät ottamaan tilanteesta hyödyn myös Porissa. Alle viikko lakon jälkeen Kansalaisen maltillismaineiset toimittajat vaihtuivat. Lehden uusi toimitus tervehti ensimmäisellä numerollaan lukijakuntaansa kommentoimalla suurlakon tuomia poliittisia mullistuksia, joiden mukaan porvarilliset ryhmittymät jakautuisivat kahtia ”vapaamielisiin uudistuspuolueisiin” ja ”vanhoillisiin, liian jyrkkiä uudistuksia pelkääviin puolueisiin”. Jälkimmäisen puolue-esimerkkiä jatkettiin kuvailemalla, kuinka kyseinen ryhmittymä omaisi ”patriarkaalisemmat yhteiskunnalliset ja valtiolliset käsitykset”. Seuraavissa numeroissa Kansalainen ryhtyi ajamaan eteenpäin yksikamari-suutta⁸⁰ sekä hyökkäämään vanhasuomalaisten Satakuntaa kohti.⁸¹ Lehden uusi toimitus ei myöskään epäröinyt puolustautua venäläistä lehdistöä vastaan. Vuoden alussa Kansalainen oli kyseenalaistamatta uudelleenjulkaissut Pietarin hallinnon äänitorvena toimivan Novoje Vremjan artikkeleita verisunnuntaista. Suurlakon jälkeisillä viikoilla Kansalainen ryhtyi sen sijaan

⁷⁴ Haanpää & Tuomi-Nikula 2013, 173.

⁷⁵ Vaikka Haanpään ja Tuomi-Nikulan tutkimus käsittelee paljon vuosien 1905- ja 06 aikaista kielitaistelua Porin lehdistössä, se kertoo kielikiistasta vain Satakunnan ja Kansalaisen näkökulmasta.

⁷⁶ Kielikysymys. Kansalainen 23.2.1906.

⁷⁷ Egalité, Fraternité. Björneborgs Tidning 20.3.1906.

⁷⁸ Vares 2000, 93.

⁷⁹ Tommila 1989, 150.

⁸⁰ Yksikamari-järjestelmästä. Kansalainen 13.11.1905. Miksi emme kannata kaksikamarijärjestelmää. Kansalainen 15.11.1905.

⁸¹ Mitä ”Satakunta” toivoo? Kansalainen 27.11.1905.

kirjoittamaan ”virkavallan kätyrin vääristelemistä” raporteista Suomen tapahtumista artikkelissaan ”Novoje Vremjan harmi suomalaisten voitosta”.⁸²

Kansalaisen toimituksenvaihto ei kuitenkaan ollut tarpeeksi. Satakunnan nuorsuomalaiset moittivat edelleen puoluettaan edustavaa seutulehteä puutteellisesta panostuksesta lehden päivittämiseen ja nuorsuomalaisten aatteen jakamiseen, johtuen lehden yksityisomistajan taloudellisista intresseistä.⁸³ Huhtikuussa Kansalainen jakoikin lyhyen uutisen uudesta porilaisesta nuorsuomalaisesta lehdestä: *Lounas*.⁸⁴ Uudessa lehtihankkeessa vanhaa ja tuttua Kansalaista kohdeltiin kunnioituksella, ja Kansalaisen toimitus jatkuisikin vielä monta vuotta.⁸⁵ Nuorsuomalaisen lehdistön uudistukset merkitsivät, kuinka suurlakon innoittamana Porin nuorsuomalainen liike rohkaistui päivittämään paikallisen lehensä sisällön suorasanaisempaan ja radikaalimpaan sävyyn. Samalla paikallisen nuorsuomalaisen lehdistön eriytyminen kahtia viesti puolueen sisäisestä hajanaisuudesta radikalismiin ja maltillisuuden välillä.⁸⁶

4.2 Rauhallinen vallankumous

Ennen suurlakkoa Suomen politiikkaa oli vallinnut suomettarelaiten myöntöväisyyssinja, jonka välissä ilmeni ruotsinmielisten ja nuorsuomalaisten varovaisia perustuslaillisia vastalauseita. Tilannetta kuitenkin olivat järjestyttäneet aktivistien radikaalit teot, kuten Suuriruhtinaskunnan kenraalikuvernöörin ja prokuraattorin salamurhat, mitkä lehdistön kuin puolueiden täytyi sensuurin ja kuvaannollisen poliittisen kuoleman uhalla tuomita. Suomen liittyminen keisarivaltaa vastustavaan yleislakkoon oli näin ollen ollut erityisen radikaali askel suuriruhtinaskunnalle: maassa alettiin puhua jopa ”vallankumouksesta”.

Itse ”vallankumous”-sanon käyttö erosi puolueiden ja niiden lehtien välillä. Suurlakon aikana käsite liitettiin Ranskan vallankumouksen kaltaisiin ”sortohallitusta” vastustaviin kapinallisiin, periaatteella ”vapaus, veljeys ja tasa-arvo”. Perustuslaillisilla vallankumous tarkoitti pääosin autonomian palauttamista eli helmikuun manifestin kumoamista. Työväenliikkeessä ”tasa-arvo” puolestaan viittasi punaisen julistuksen yleiseen ja yhtäläiseen äänioikeuteen.⁸⁷ Suomen perustuslaillisten keskuudessa itse ”vallankumous”-termistä oli näin ollen eri mielipiteitä. Perustuslaillisten pääpyrkimyksenä oli autonomian palauttaminen, mutta työväen

⁸² Novoje Vremjan harmi suomalaisten voitosta. Kansalainen 13.11.1905.

⁸³ Salmenperä 1972, 122.

⁸⁴ Uuden nuorsuomalaisen sanomalehden hanke Poriin. Kansalainen 18.4.1905.

⁸⁵ Salmenperä 1972, 125.

⁸⁶ Vares 2000, 85–88.

⁸⁷ Jussila 2004, 694–695.

käytössä ”vallankumous” tarkoitti köyhälistön aseman yhteiskunnallisen aseman paranemista porvariston kustannuksella. Valtaapitävät suomettarelaiset puolestaan pelkäsivät suuriruhtinaskunnan johtavana puolueena vallankumouksellisuutta kaikin puolin. Suomettarelaisille vallankumous ei tarkoittaisi vain hallitsevan senaattiaseman menettämistä, mutta myös mahdollisesti koko Suomen aseman heikentymistä. Mikäli maa vajoaisi poliittiseen anarkiaan, emämaan toimet tiukentuisivat entisestään.

Vaikka Porin lakkoliikkeen toimintaa suomettarelainen Satakunta kommentoi positiivisesti, Helsingin sosialidemokraattien vaatimusta väliaikaisen hallituksen perustamisesta se selosti ”puhtaasti vallankumoukselliseksi toimenpiteeksi”, joka ”veisi raskaisiin onnettomuuksiin”.⁸⁸ Porin perustuslailliset lehdet sen sijaan eivät antaneet Helsingin välikohtauksien vähentää suurlakon innokkuutta. Kansalaisen lakkoviikkoa tiivistävät artikkelit kuvailivat työväen punaisia ”vallankumouksen lippuja” ja ”vallankumouksen virtaa”, johon yhtyivät sekä työväki että perustuslailliset ilman negatiivisia mielenyhtymiä.⁸⁹ Suurlakon jälkeisessä artikkelissa B.T. kysyi: ”Onko vallankumous tapahtunut?”, johon se vastasi: ”Miksi meidän pitäisi kiinnittää huomiota nimeen!” B.T. jatkoi ylistämällä kuinka kyseinen ”vallankumous” oli tuottanut niin suurta tulosta ilman väkivaltaa.⁹⁰ Suurlakon tapahtumia referoivissa artikkeleissa Kansalainen ja B.T. toivat ilmi, että lakon onnistuminen ja sen yhtenäistävä sekä järjestyksellinen toiminta minimoi porvariston negatiiviset mielenyhtymät vallankumouksesta tapahtuman aikana.

Porin lehdistön mukaan kaupungin perustuslailliset olivat toimineet rintarinnan työväen kanssa. Pienintäkään eripuraisuutta ei porvariston ja työväen välillä mainittu tapahtuneen lakon aikana. Lehdistö mielsi Suomen suurlakon ”rauhalliseksi vallankumoukseksi”⁹¹; kaupungissa oli noudatettu hyvää järjestystä ja rauhallisuutta. Pori oli jopa hyväksynyt punaisen julistuksen. Porin kuntaseudun maaseutu oli aktiivisesti seurannut maakuntakeskuksen lakonkulkua ja esimerkiksi ottaen myös liittynyt julistukseen. Eteläisempi Satakunta oli puolestaan maltillisemmin seurannut perustuslaillisten linjaa. Porin vallankumouksellisuuden taustalla oli ollut perustuslaillisten ja työväen välejä lähentänyt yhteistyö kagaalissa, työväenliikkeen toimivat yhteydet Tampereeseen, sekä kaupungin oikeiston keskeiset erimielisyydet.⁹²

⁸⁸ Katsaus tapahtumiin Helsingissä. Satakunta 7.11.1905.

⁸⁹ Kansalaiset! Kansalainen 6.11.1905.

⁹⁰ Från staden och omnäjdén. — Frihet och laglig ordning. Björneborgs Tidning 7.11.1905.

⁹¹ Vuosi 1905. – Kotimaassa. Kansalainen 5.1.1906.

⁹² Haapala 2006, 327–328.

Suurlakon innostuksen laannuttua kävi kuitenkin ilmi, että huoli työväen vallankumouksellisuuden voimistumisesta oli jäänyt elämään myös porilaisessa porvarislehdistössä.

4.3 Kiihottunut työväenliike

Suurlakko oli toiminut Suomen työväenliikkeen esimarssina ja oli siten aloittanut pohdinnan työväen roolista osana suuriruhtinaskunnan politiikkaa. Eduskuntalaitoksen uusimista varten kutsuttujen ylimääräisten säätyvaltiopäivien julistaminen 20.12.1905 nosti työväenkysymyksen osaksi Suomen poliittista keskustelua.⁹³ Myös Porin oikeistolehdistö ryhtyi punnitsemaan suhdettaan työväenliikkeeseen. Porin lehdistä maltillisin Satakunta oli jo ensimmäisessä suurlakon jälkeisessä numerossaan kommentoinut Helsingin työväen aiheuttamaa ”kiihotusta” selostaessaan pääkaupungin väliaikaishallituksen muodostusyritystä.⁹⁴ Kansalainen ja B.T olivat puolestaan suurlakon jälkeisillä viikoilla suorastaan ylistäneet työväenliikettä toiminnasta venäläistämistoimia vastaan. Vuoden vaihtuessa myös perustuslaillisten B.T ja Kansalainen alkoivat kritisoida sosialidemokraattien puoluetta. Kiertelevien agitaattoreiden lisäksi⁹⁵ Porin porvarilliset lehdet kritisoivat työväenliikettä suurlakkouhittelusta. Satakunta ja Kansalainen kokivat ”suurlakon tarkoittavan Venäjän sotkeutumista”⁹⁶ ja ”Suomen saattamista arveluttavaan asemaan”⁹⁷. Porin porvarislehdistön kritiikki sosialidemokraatteja kohtaan kohdistui yleensä puolueen agitaattorit lähettäneeseen tai lakolla uhanneeseen johtoon.

Työväenliikkeen vaikutusvallan kasvu valtakunnallisesti merkitsi myös sen aktivoitumista paikallisesti, joka Porissa ilmeni kaupungin ensimmäisen työväenlehden, *Sosiaalidemokraatin*, ensinumeron julkaisemisessa 17.4.1906.⁹⁸ Lähiviikkojen suuriruhtinaskunnan työväenliikkeeseen kohdistettuja tekstejä huolimatta kaikki Porin lehdet jakoivat mainoskuulutuksen uuden lehden tulosta. Suoraan Sosialidemokraattia kohtaan kohdistetut kommentit jäivät Porin porvarislehdistöltä hyvin vähäisiksi. Ainoastaan Kansalainen kirjoitti Sosialidemokraatille suunnatun artikkelin. Tekstissään ”Uusi lehti” Kansalainen toivotti Sosialidemokraatin tervetulleeksi, mutta samalla suorapuheisesti moitti työväenliikettä suuriruhtinaskunnan kansan agitoinnista, lopussa toivoen ”että Sosialidemokraatti etuja ajaessaan aina koettaisi pysytellä

⁹³ Salokorpi 1988, 88.

⁹⁴ Katsaustapahtumiin Helsingissä. Satakunta 7.11.1905.

⁹⁵ Politikerskrå. Björneborgs Tidning 16.1.1906.

⁹⁶ Päivän pakinaa. Satakunta 27.3.1906.

⁹⁷ Mielettömyyttä? Kansalainen 16.5.1906.

⁹⁸ Sosiaalidemokraatista julkaistiin näyttenumeroja 17.1–17.2.1906, mutta lehden ensimmäinen varsinainen numero julkaistiin 17.4.1906. Salmenperä 2003, 131.

aatteensa puhtaissa rajoissa”.⁹⁹ Kansalaisen Sosialidemokraatti-lehteä koskevaan artikkelia lukuun ottamatta kaupungin lehdistön artikkelit harvoin antoivat omia kommentteja Porin seudun sosialidemokraattien toiminnasta. Valtaosa porvarislehdistön paikallista työväenliikettä käsittelevistä teksteistä oli lyhyitä tapahtumatiedotuksia ilman puolueellista taikka tunteellista selostusta.

Porin porvarislehdistön negatiiviset kommentit työväenliikkeettä kohtaan kohdistuivat aina sen valtakunnalliseen johtoportaan. Paikallisia sosialidemokraatteja puolestaan lehdet eivät kritisoineet, vaan raportoivat työväen tapahtumista lyhyesti ja neutraalisti. Suurlakon tapahtumat olivat värittäneet porilaisen oikeistolehdistön suhdetta työväenliikkeeseen. Helsingissä perustuslaillisten ja työväen välit olivat kariutuneet,¹⁰⁰ mutta Porissa nuorsuomalaiset ja ruotsinmieliset olivat toimineet yhdessä työväen kanssa. Porilaisten porvarislehtien kritiikki sosialidemokraatteja kohtaan kohdistui aina pelkästään etäisen puoluejohdon toimiin, lukuun ottamatta nuorsuomalaisten äänitorven Sosialidemokraatille lähettämää ”toivomusta”, jossa porvarislehti pyysi uutta työväenlehteä toimimaan rauhanomaisesti, toisin kuin SDP:n johto Kansalaisen mukaan. Vaikka Porin porvarislehdistö kirjoitti suurlakkovuoden vaihduttua työväenliikkeeseen kohdistettuja negatiivisia artikkeleita, niiden määrä jäi vähäiseksi suhteessa oikeistoryhmittymiä kohdistuneisiin polemiikkeihin. Suurlakon jälkeen Suomen porvarilliset puolueet eivät olleet vielä ehtineet päättämään suhteestaan työväenliikkeeseen. Pääkilpailijoiksi edelleen miellettiin muut oikeistopuolueet.¹⁰¹ Suurlakon jälkeisten artikkelien perusteella myös Porin porvarislehtien päähuolena olivat muut oikeistoryhmittymät, eikä Porin porvariston kanssa lakkokulkueessa marssinut työväenliike.

⁹⁹ Uusi lehti. Kansalainen, 21.2.1906.

¹⁰⁰ Tikka 2009, 267.

¹⁰¹ Salokorpi 1988, 105.

5 Yhteenveto

Porin porvarislehdistö pani merkille lakkoviikon aikaisen kaupungissa vallinneen hyvän järjestyksen ja yhtenäisyyden. Suurlakon leviäminen Suomeen tuli porilaisten sanomalehtien mukaan yllätyksenä, vaikka ne olivat aktiivisesti seuranneet emämaan tapahtumia. Tästä huolimatta kaupunkiin syntyi hyvin järjestetty lakkoliike. Lehtien tapahtumakuvausten mukaan työväen ja perustuslaillisten välille ei syntynyt erimielisyyksiä. Päinvastoin Porin perustuslailiset omaksuivat punaisen julistuksen vallankumouksellisuuden. Kansalainen ja B.T kuvailivat suurlakkoa väkivallattomana vallankumouksena. Satakunta puolestaan seurasi puolueinjaansa tiukasti ja käytti Helsingin työväen vallankumouksellisuutta varoittavana esimerkkinä anarkiaan luisumisesta. Tästä huolimatta kaikki Porin lehdet, mukaan lukien suomettarelainen Satakunta, ylistivät kaupungin lakkoviikon rauhallisuutta ja järjestäytyneisyyttä.

Lehtien artikkeleissa mainittu kaupungin poliisin ja kunnanvaltuuston osallistuminen lakko-
liikkeeseen edesauttoi lakon järjestäytyneisyyttä. Kriittistä Porin lakkoliikkeen onnistumiselle oli työväen ja perustuslaillisten yhteistyön pohjan luonut toiminta kagaalissa sekä Tampereen ja sen työväenyhdistyksen läheisyys. Suurlakkoa edeltäneiden B.T:n ja Kansalaisen välisen väittelyiden kautta tuli myös ilmi, että Porin oikeiston keskinäiset erimielisyydet estivät perustuslaillisia muodostamasta rintamaa, joka olisi voinut vastustaa vallankumouksellisuuden leviämistä kaupungissa.

Lakkoviikon jälkeen Porin lehdet alkoivat noudattaa puolueidensa uusia linjoja sitä mukaa, kun ne tulivat niistä tietoisiksi. Porin porvarislehdistön kautta kuitenkin paljastuivat kaupungin oikeistopuolueiden ongelmat. Suomettarelaiset olivat menettäneet asemansa ja Satakunta joutui nyt aggressiivisesti hyökkäykseen puolueinjan mukaan. Nuorsuomalaiset eivät olleet vielääkään tyytyväisiä paikalliseen äänitorveensa ja ryhtyivät perustamaan sille kilpailijaa. Ruotsinmieliset puolestaan olivat nyt Porin seudun kielienemmistön hyökkäyksen kohteena ja menettämässä yleisen ja yhtäläisen äänioikeuden myötä yhteiskunnallista vaikutusvaltaansa. Vaikka myös Kansalainen ryhtyi kielikiistaan B:T:n kanssa, jatkoi se edelleen vaalitaistelua vanhaa kilpailijaansa Satakuntaa vastaan.

Keskinäisen väittelyn lisäksi Porin porvarislehdet kritisoivat työväenliikettä. Polemiikeissaan ne tosin keskittyivät pääosin vain sosialidemokraattien puoluejohtoon. Lehtien puolueet eivät olleet vielä tunnistaneeet työväen potentiaalia politiikassaan, eikä Porin porvaristo nähnyt syytä ottaa riskiä ja hyökätä paikallista sosialidemokraattista liikettä vastaan keskittyessään

vanhoihin pääkilpailijoihinsa. Porin porvarislehdistön keskinäiset kiistat eivät myöskään viestineet paikallisen oikeiston kyvyistä kääntää työväkeä puolelleen. Suurlakko oli hetkeksi yhdistänyt Porin nuorsuomalaiset ja ruotsinmieliset suomettarelaisia vastaan, mutta lakkoviikon jälkeen vanhat kiistat palasivat yhä kipeämpinä kaupungin porvarislehdistöön, uudenlaisen vaalitaistelun voimistamana.

Lähteet

Alkuperäislähteet

Sanomalehdet

Kansalliskirjasto, Digitaaliset aineistot

Satakunta

22.1.1905–20.7.1906

[<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1458-2740?year=1905>]

[haettu 10.1.2025]

Björneborgs Tidning

22.1.1905–20.7.1906

[<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/1457-4292?year=1905>]

[haettu 10.1.2025]

Kansalainen

22.1.1905–20.7.1906

[<https://digi.kansalliskirjasto.fi/sanomalehti/titles/fk10165?year=1905>]

[haettu 10.1.2025]

Tutkimuskirjallisuus

Haapala, Pertti. *Satakunnan historia. 7, Nouseva maakunta: 1870–1939*. Satakunnan museo, Pori 2006.

Haapala, Pertti. *Kansa kaikkivaltias: Suurlakko Suomessa 1905*. Teos, Helsinki 2008.

Haanpää, Riina, Tuomi-Nikula, Outi. *Ruotsinkielisten kulttuuriperintöä*. Svenska Kulturfonden i Björneborg, Pori 2013.

Jussila, Osmo. *Suomen suuriruhtinaskunta 1809–1917*. WSOY, Helsinki 2004.

Kerkkonen, Jaakko. *Suomen lehdistön historia. 1, Sanomalehdistön vaiheet vuoteen 1905*. Kustannuskiila, Kuopio 1988.

Leino-Kaukiainen, Pirkko. *Sensuuri ja sanomalehdistö Suomessa vuosina 1891–1905 = Censorship and newspapers in Finland, 1891–1905*. Suomen historiallinen seura, Helsinki 1984.

- Nygård, Toivo et al. *Suomen lehdistön historia. 2, Sanomalehdistö suurlakosta talvisotaan.* Kustannuskiila, Kuopio 1987.
- Saarinen, Juhani. *Porin Historia III.* Porin kaupunki, Kokemäki 1972.
- Salmenperä, Eino. *Sata vuotta satakuntalaista sanomalehteä: Satakunta 1873–1917, Satakunnan sanomat 1907–1917, Satakunnan kansa 1918–1972.* Satakunnan kirjateollisuus, Pori 1972.
- Salmenperä, Eino, Ennekari, Risto. *Satakunnan kansa ja sen edeltäjät 1873–2003.* Satakunnan kirjateollisuus, Pori 2003.
- Salokorpi, Hannu. *Pietarin tie: Suomalainen puolue ja suomettarelainen politiikka helmikuun manifestista Tarton rauhaan 1899–1920.* Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1988.
- Tikka, Marko. *Kun kansa leikki kuningasta: Suomen suuri lakko 1905.* Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Helsinki 2009.
- Tommila, Päiviö et al. *Suomen sanomalehdistön levikki 1861–1900.* Suomen sanomalehdistön historia -projekti, Helsinki 1977.
- Tommila, Päiviö et al. *Suomen lehdistön historia 5 Aamulehti-Kotka Nyheter.* Suomen sanomalehdistön historia -projekti, Kuopio 1988.
- Tommila, Tommila. *Herää Suomi: Suomalaisuusliikkeen historia.* Kustannuskiila, Kuopio 1989.